

СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ РОЗКРИВАЄ СВОЇ ТАЄМНИЦІ

(рецензія на монографію: Добровольська О. Я. Агентивно-професійна лексика в історії англійської мови: деривація і таксономія: монографія / О. Я. Добровольська. – Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД». – 2016. – 624 с.)

Сучасні лінгвістичні дослідження, зокрема з історії мови, характеризуються загальною спрямованістю на вивчення мовних і позамовних чинників розвитку лексичного складу. У фокусі опиняється зумовленість процесу мовного розвитку внутрішніми, системними, та зовнішніми, антропогенними, чинниками у їх діалектичному співіснуванні на основі розмежування функційного аспекту (різноманітного функціонування та варіювання мови) і системного аспекту (розвитку мовної системи, в якій узагальнюються і закріплюються зрушення) - «внутрішньої» історії мови, - та «зовнішньої» історії, яка входить в історію мови у вигляді опису мінливої мовної ситуації і подій, що мають на неї вплив. Одним із перспективних напрямків є орієнтованість на функційно-системний підхід до мови, тобто використання під час опису історичних перетворень словникового складу мови системного аналізу у поєднанні з функційним підходом, який враховує гетерогенність мови у її багатоманітному функціонуванні і дає змогу розкрити внутрішні зв'язки сукупності явищ, а також комунікативна інтерпретація природи мови, зокрема взаємодія чинників розвитку і функціонування мови, що закономірно інтегрується у вивчення розвитку мови.

Саме цією спрямованістю характеризується комплексне дослідження лексичної системи мови середньоанглійського періоду, висвітлене у монографічному дослідженні О. Я. Добровольської, зокрема вивчення етимологічного складу, особливостей розвитку та функціонування лексичної системи англійської мови й агентивно-професійної лексики як її підсистеми, здійснене у руслі традиційної системно-структурної парадигми лінгвістичних досліджень, яка передбачає спрямованість на виявлення загального зв'язку мовних одиниць та мови як у цілому, так і в окремих структурних частинах, у межах сучасного напрямку дослідження лінгвістичного «макросвіту» як опису закономірностей мовної еволюції.

Актуальність монографії О. Я. Добровольської зумовлено потребою на широкому фактичному матеріалі отримати нові знання з історії лексичної системи мови у вигляді опису її еволюції, або історичного розвитку, що тлумачиться як поступове ускладнення, а тому удосконалення, із прийняттям загальної концепції лінгвістичних змін та заснованому на цій концепції підході та методах аналізу матеріалу; необхідністю вивчити вплив інших мов і процес мовного запозичення, що є реалізацією соціального і соціокультурного впливу, особливостей історичного життя народу та прогресу людського суспільства загалом і займає особливе місце серед чинників мовного розвитку, оскільки взаємодія мови з іншими мовами внаслідок їх спільної історії визначає специфіку історії конкретної мови.

Проблема, яку вирішує дослідження, полягає у реконструкції історії розвитку агентивно-професійної лексики англійської мови XI – XV ст. шляхом установлення її етимологічного складу, функційної диференціації, лексико-тематичної дистрибуції, структурно-семантичної характеристики словотвірного поля та хронологічної стратифікації.

Об'єктом дослідження рецензованої наукової праці стала агентивно-професійна лексика англійської мови XI – XV ст., репрезентована апелятивами та онімами (назвами прізвищевого типу у складі антропоформул).

Предметом наукової розвідки стали етимологічний склад, функційна диференціація, лексико-тематична дистрибуція, хронологічна стратифікація та структурно-семантична характеристика словотвірного поля агентивно-професійної лексики середньоанглійського періоду.

Наукова новизна виконаного дослідження забезпечується постановкою проблеми та способами її вирішення. У п'яти розділах авторкою критично вивчено наукову літературу й розроблено методику реконструкції історії розвитку лексичної системи шляхом дослідження її окремих мікросистем; опрацьовано джерела фактичного матеріалу, зібрано й систематизовано агентивно-професійну лексику: апелятивну у вигляді інваріантів, онімічну - у фонографічних варіантах; визначено етимологічний склад агентивно-професійних назв та їх твірних основ; систематизовано агентивно-професійну лексику за етимологією та етимологічним складом твірних основ; досліджено функційну диференціацію власномовних агентивно-професійних назв, дериватів від запозичених основ, мотивованих запозичень та запозичень-асимілятивів; описано лексико-тематичну дистрибуцію агентивно-професійних назв; здійснено їх хронологічну стратифікацію; дано структурно-семантичну характеристику словотвірного поля власномовних агентивно-професійних назв та дериватів від запозичених основ; виявлено співвідношення питомого/запозиченого та сфери іншомовного впливу у лексико-тематичних підгрупах та функційній диференціації досліджуваної лексики; визначено динаміку надходження запозичень-асимілятивів, а також появи власномовних агентивно-професійних назв та дериватів від запозичених основ, за їх функційною диференціацією; установлено продуктивні способи словотвору власномовних агентивно-професійних назв та дериватів від запозичених основ, за їх функційною диференціацією та етимологічним складом основ; систематизовано фонографічні варіанти агентивно-професійних назв за хронологією; обчислено частотність вжитку фонографічних варіантів за етимологічною та функційною диференціацією лексики; розглядуваним явищам дано порівняльну характеристику в абсолютних та відносних кількісних показниках, що відображено у 141 таблиці та 9 діаграмах.

У процесі дослідження до наукового обігу залучено великий пласт лексики середньоанглійської мови (2417 лексем), що належить до тематичної групи агентивно-професійних назв. Для наукових потреб історичної ономастики дослідницею установлено 2013 онімів (назв прізвищевого типу, антропоосновами яких є агентивно-професійні назви) у їх фонографічній

варіативності (7429 варіантів) та хронологічно стратифікованому слововживанні (10205 слововживань). На базі значного фактичного матеріалу розроблено методику реконструкції історії розвитку лексичної системи мови на прикладі її окремої підсистеми.

Дослідниця докладно аналізує та розв'язує такі питання: 1. систематизації лексичного складу мови: лексико-тематичної дистрибуції, функційної диференціації, хронологічної стратифікації; 2. структурно-семантичної характеристики агентивно-професійних назв середньоанглійського періоду: уточнюються кількісні дані про комплексне словотвірне поле агентивно-професійних назв середньоанглійського періоду та співвідношення основних способів словотвору агентивно-професійних назв, за їх функційною диференціацією та етимологічним складом твірних основ; 3. мовної інтерференції: визначаються етимологічний склад агентивно-професійної лексики, сфери іншомовного впливу та кореляція питомого/запозиченого у галузі агентивно-професійної лексики; 4. асиміляції запозичень: встановлюються запозичення-асимілятиви та запозичення, що увійшли до англійської мови разом із мотиваційною базою, а також асимільовані запозичення-мотиваційні основи гібридних похідних, що залучилися до середньоанглійського словотворення; 5. узусу: визначається функційна диференціація агентивно-професійної лексики середньоанглійської мови, зокрема її побутування у вигляді додаткового до особового власного імені компонента антропоформул з ідентифікаційною функцією чи у вигляді апелятива з номінативною функцією, і встановлюється на основі цього ступінь усталеності вжитку лексем; 6. динаміки мови: описується хронологія появи в середньоанглійській мові лексики питомої, похідної від запозичених основ, а також асимільованої запозиченої – шляхом стратифікації за століттями її перших письмових фіксацій (у переважній більшості випадків із уточненням наявних хронологічних відомостей про досліджувані апелятиви та їх твірні основи на підставі даних антропонімії).

Обрана авторкою методологія і категоріально-поняттєвий інструментарій відповідають рівню сучасних лінгвістичних досліджень і поставленим у роботі завданням. Монографія містить аргументоване обґрунтування теоретичних засад дослідження та розширює масштаби наукового споглядання проблем реконструкції історії розвитку агентивно-професійної лексики англійської мови XI–XV ст. шляхом установлення її етимологічного складу, функційної диференціації, лексико-тематичної дистрибуції, структурно-семантичної характеристики словотвірного поля та хронологічної стратифікації.

Лінгвістичний термінологічний апарат монографічної роботи є чітко впорядкованим. Для монографії характерними є логічність, зв'язність, послідовність викладу і системність композиції. Теоретико-бібліографічна база та обсяг текстового матеріалу забезпечують ґрунтовність дослідження та повноту його викладу. Достовірність здобутих результатів підтверджується вичерпним репрезентативним матеріалом, наведеним у таблицях та додатках, і свідчить про доказовість та обґрунтованість отриманих висновків.

Матеріали основного корпусу роботи та додатків можуть бути використані в історичній лексикології під час вивчення особливостей розвитку лексичної системи середньоанглійської мови та функціонування її окремих лексичних мікросистем, в історичній ономастиці, зокрема у дослідженнях, присвячених середньоанглійській антропонімній системі; в історичній дериватології для вивчення особливостей середньоанглійських словотвірних засобів та способів; в історичній фонетиці та орфографії під час вивчення шляхів формування орфографії національної англійської мови та специфіки впливів на неї іншомовних орфографічних традицій, а також при розгляді графічно відтворених фонетичних явищ. Поглиблене вивчення середньоанглійської агентивно-професійної лексики в історико-етимологічному аспекті та функційно-системному підході необхідне також з огляду на укладання історичних словників англійської мови, створення ефективних програм автоматичної обробки тексту й удосконалення методики викладання іноземних мов у вишах.

Рецензована монографія є оригінальним науковим дослідженням, яке відзначається новизною здобутих результатів, є вагомим внеском у історичну лексикологію англійської мови, має суттєве практичне значення. Отже, наукова праця О. Я. Добровольської може бути цікавою і корисною для широкого кола мовознавців, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів і студентів.

Володимир Кушнерик,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Рецензія надійшла до редакції 21. 09.2016
Прийнято до публікації 20.10.2016